

Suunnittelutaktiikoita

Luento 6

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

1

Oppimistavoitteet

- Suunnittelutaktiikoita laatuominaisuuksien saavuttamiseksi
 - Suorituskyky-, muunneltavuus- ja testattavuustaktiikat

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

2

SUUNNITTELUTAKTIIKAT

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

3

Laatutekijät arkkitehtuurisuunnittelussa

- Onnistunut arkkitehtuuri on edellytys järjestelmän keskeisten laatuvaatimusten täyttymiseksi
 - Työliien ja patternien soveltaminen suunnittelussa auttaa haluttujen laatuominaisuuksien saavuttamisessa
- Yksittäinen arkkitehtuurityyli tai patterni ei kuitenkaan ota kantaa *kaikkiin* mahdollisiin laatuvaatimuksiin
 - Patterneja täytyy sovittaa ja muokata suunnittelun kohteena olevan järjestelmän (SUD, system under design) spesifisten vaatimusten, rajoitteiden ja muun kontekstin perusteella
 - "The devil is in the details"

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

4

Laatutekijät arkkitehtuurisuunnittelussa

- Laatuominaisuudet (a.k.a laatuattribuutit, laatutekijät) vaikuttavat toisiinsa
 - Monilla laatuominaisuuksilla on negatiivinen vaikutus suorituskykyyn, esim. ylläpidettävyyttä ja muokattavuutta parantavat modularisointi ja abstrahointi lisäävät olioiden ja niiden välisen kommunikaation määrää ja pidentävät kutsuketjuja
 - Laatuominaisuuksien tasapainottelua (trade-off) ei voi yleensä välttää (esim. Rackspace -tapaus 1. luennoita)
- Vaikka tasapainottelua usein tarvitaan, laatuominaisuuksia voi tarkastella myös yksittäin

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

5

Laatutekijät arkkitehtuurisuunnittelussa

- Laatuattributteja
 - [accessibility, accountability, accuracy, adaptability, administrability, affordability, auditability, autonomy, availability, credibility, process capabilities, compatibility, composability, configurability, correctness, customizability, degradability, determinability, demonstrability, dependability, deployability, distributability, durability, efficiency, evolvability, extensibility, failure transparency, fault-tolerance, fidelity, flexibility, instability, integrity, interchangeability, interoperability, learnability, maintainability, mobility, modularity, nomadicity, operability, orthogonality, portability, precision, predictability, provability, recoverability, relevance, reliability, reparability, reproducibility, resilience, responsiveness, reusability, robustness, safety, scalability, seamlessness, self-sustainability, serviceability, securability, simplicity, stability, standards compliance, survivability, sustainability, tailorability, testability, timeliness, traceability, ubiquity, understandability, upgradability, usability](#)
 - (Wikipedia)
- Ohjelmistojen laatumalli: ISO 25000 standardisarja (a.k.a *SQuaRE*, luettavissa Kumpulan tiedekirjastossa)
 - Käsitellään "Ohjelmistoprosessit ja ohjelmistojen laatu" -kurssilla

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

6

Laatutekijät arkkitehtuurisuunnittelussa

- Bass et al.¹ ovat määritelleet *taktiikoita* laatuominaisuuksien saavuttamiseen
 - Taktiikka on *suunnitteluprimitiivi*, joka vaikuttaa *tietyn laatuominaisuuden* toteutumiseen
 - Tyylejä ja malleja yksityiskohtaisempia ja lähempänä toteutusta ja yleiskäyttöisiä
 - Voidaan soveltaa monessa eri kontekstissa
- Tarkastellaan esimerkkeinä *suorituskykyä*, *ylläpidettävyyttä* ja *testattavuutta*

22.9.2016 <http://etutorials.org/Programming/Software-architecture+in+practice,+second+edition/Part+Two+Creating+an+Architecture/Chapter+5.+Achieving+Qualities/> 7

SUORITUSKYKY

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

8

Suorituskyky

- *Suorituskykytaktiikoiden* tavoitteena on saavuttaa määrätty reaktio-/vastausaika (response time) johonkin järjestelmän vastaanottamaan tapahtumaan ja saavuttaa haluttu suoritusaste (throughput)
- *Vastausaika ja suoritusaste* riippuvat
 - 1. resurssien käytöstä (esim. kuinka paljon tarvitaan datan luku-/kirjoitusoperaatioita) ja resurssien omniaisuurituskykyä (kauanko kestää lukea/kirjoittaa 1Mb dataa levyille)
 - 2. odotusajasta
 - Kilpailu resursseista
 - resurssin saatavuus
 - Riippuvuus muusta toiminnasta
- *Resurssitarpeeseen* vaikuttavat taktiikat (= kuinka paljon prosessointia saapuvan työn tekeminen vaatii)
 - laskennan tehostaminen (algoritmi, välitulosten käsittely)
 - yleisrasitteen vähentäminen (esim. etäkutsut paikallisiksi)
 - tapahtumamäärän vähentäminen
 - tapahtumien vastaanoton kontrollointi
 - käsittelyajan rajoittaminen
 - jonojen koon rajoittaminen
 - Huom: Laskennan määrää vähennettäessä joudutaan usein tinkimään tulosten tarkkuudesta

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

9

Suorituskyky

- Resurssien *hallintataktiikat* (= kuinka paljon ja millaisia resursseja käytetään)
 - Rinnakkaisuuden lisääminen
 - Toiminnan / datan monistaminen
 - Resurssien/tehokkaampien resurssien lisääminen
- Resurssien *allokointitaktiikat* (= miten eri työt saavat resursseja käyttöön)
 - jono
 - prioriteettijono
 - dynaaminen prioriteettijono
 - staattinen allokointi

[Ohjelmistojen suorituskykyyn suunnittelusta on oma kurssinsa]

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

10

MUUNNELTAVUUS

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

11

Muunneltavuus

- *Muunneltavuustaktiikat* (modifiability tactics)
 - Ohjelmiston muunneltavuutta mitataan laskemalla aikaa ja kustannuksia, jotka kuluvat ohjelmistomuutosten toteuttamiseen, testaamiseen ja käyttöönottoon
 - Korjaukset, uudet toiminnot, toimintaympäristön muutokset jne.
 - Muunneltavuutta lähellä olevia tekijöitä: adaptability, evolvability, maintainability
- *Muunneltavuustaktiikat* voidaan jakaa kolmeen ryhmään
 - Muutosten lokalisointiin perustuvat taktiikat
 - Heijastusvaikutusten (ripple effect) estämiseen perustuvat taktiikat
 - Sidonnan viivästämiseen perustuvat taktiikat

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

12

Muunneltavuustaktiikat Muutosten lokalisointi

- Tavoitteena *rajoittaa* odotettavissa olevien *muutosten vaikutus* mahdollisimman pieneen joukkoon komponentteja
 - Määrätään komponenttien vastuut siten, että *odotettavissa olevat muutokset* koskevat rajattua joukkoa komponentteja
- Lokalisointitaktiikkoja:
 - Komponentin vastuiden semanttinen yhtenäisyys (semantic coherence)
 - Vastuut hoidettavissa ilman laajaa ulkopuolista kommunikointia
 - Yleiskäyttöisten palvelujen eristäminen omiin moduuleihin
 - Odotettavissa oleviin muutoksiin varautuminen
 - Yleistäminen ja parametrusointi
 - Erikoistaminen parametrin kautta – parametrin tulkinta
 - Vaihtoehtojen rajoittaminen
 - Korvattavien komponenttien/palvelujen tyyppin rajoittaminen

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

13

Muunneltavuustaktiikat Heijastusvaikutusten esto

- Ohjelmamuutoksen heijastusvaikutukset (*ripple effects*) tarkoittavat muutoksia, jotka täytyy tehdä moduuleihin*, joita varsinainen muutos ei suoraan koske
- Jos moduulia A muutetaan, niin moduulia B joudutaan muuttamaan vain siksi, että A:ta on muutettu – ei siksi että B:n ominaisuuksia on ollut tarve muuttaa
 - Tämä heijastusvaikutus johtuu siitä, että B:n toteutuksessa on jokin riippuvuus A:n toteutukseen

*) voitaisiin useimmissa tapauksissa puhua myös komponenteista

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

14

Muunneltavuustaktiikat Heijastusvaikutusten esto

- Moduulien välisiä riippuvuustyppejä:
 - Syntaktinen (muotoa koskeva) riippuvuus koskien dataa tai palveluja
 - Yhteinen formaatti datalle, palveluiden kutsumuodot
 - Semanttinen (merkitystä koskeva) riippuvuus koskien dataa tai palveluja
 - Datan/palvelun käyttäjän on tulkittava merkitys samoin kuin tuottajan
 - Järjestysriippuvuus koskien dataa tai kontrollia
 - Datan osien saapuminen tietyssä järjestyksessä
 - Palveluiden suorittaminen tietyssä järjestyksessä
 - A:n pitää olla suorittanut palvelu A1 ennen kuin B voi suorittaa palvelun B1
 - Rajapinnan identiteetti tunnettava
 - Nimi tai kahva ("handle") oltava tiedossa käänнос ja suoritusajana

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

15

Muunneltavuustaktiikat Heijastusvaikutusten esto

- Moduulien välisiä riippuvuustyppejä...
 - Suoritusajainen sijainti tunnettava
 - Esim. IP-osoitteen tietäminen
 - Datan tai palvelun laatutaso tunnettava
 - esim. tarkkuus (onko sentti mukana?)
 - Komponentin olemassaolon edellyttäminen
 - Ei voida luoda dynaamisesti
 - Moduulin käyttämien resurssien tunteminen

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

16

Muunneltavuustaktiikat Heijastusvaikutusten esto

- Semanttisiin riippuvuuksiin perustuvia heijastusvaikutuksia on yleisesti ottaen vaikea estää
- Voi olla epätarkoituksenmukaista tarjota kaikille käyttäjille semantiikaltaan täsmälleen samanlaista rajapintaa ja käyttäytymistä kuin ennen muutoksia
 - Vanhan implementaation muuttamiseen on yleensä painavia syitä
 - Kahta erillistä implementaatiota voidaan joutua ylläpitämään siirtymäkauden ajan (vanhaa uuden rinnalla)
- Seuraavassa esitetyistä taktiikoista mikään ei välttämättä estä semanttisiin riippuvuuksiin perustuvia heijastusvaikutuksia

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

17

Muunneltavuustaktiikat Heijastusvaikutusten esto

- Tiedon piilotus (Information hiding)
 - Odotettavissa oleviin muutoksiin varautumista
 - Todennäköisesti muuttuvien ominaisuuksien piilottaminen on moduulijaon yhtenä pääperiaatteena
- Olemassa olevien rajapintojen säilytys (Maintain existing interfaces)
 - Jos B riippuu A:n tarjoaman rajapinnan nimestä tai kutsumuodoista, rajapinnan ja syntaksin säilyttäminen tarkoittaa, ettei B:tä tarvitse muuttaa A:n päivityksen yhteydessä
 - Ei välttämättä auta, jos riippuvuudet ovat semanttisia tai palveluiden/datan laatutasoon tai resurssien käyttöön liittyviä
 - Rajapintojen lisääminen, sovittimen (adapter) tai edustajaolion käyttö (proxy)

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

18

Muunneltavuustaktiikat Heijastusvaikutusten esto

- Kommunikaatioväylien rajoittaminen
 - Rajoitetaan niiden moduulien määrää, joiden kanssa tietty moduuli käyttää samaa dataa
 - Rajoitetaan niiden moduulien määrää, jotka tuottavat tietyn moduulin käyttämää dataa tai jotka käyttävät sen tuottamaa dataa
- Välittäjän käyttö
 - Jos B:n riippuvuus A:sta ei ole semanttista tyyppiä, on aina mahdollista lisätä välittäjä B:n ja A:n väliin
 - Välittäjä piilottaa riippuvuuden konkreettisen ilmentymän ja tarjoaa B:lle muuttumattoman näkyvän A:han
 - Välittäjä vastuulla on vain riippuvuuden hallinta, ei mitään muuta
 - Erilaisia välittäjiä eri tarpeisiin: nimipalvelin, resurssimanageri

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

19

Muunneltavuustaktiikat Sidonnan viivästäminen

- Edellä kuvatut taktiikat pyrkivät vähentämään muutosten kustannuksia pienentämällä muutettavien moduulien määrää
- Niistä ei kuitenkaan ole hyötyä, jos halutaan lisätä ohjelmiston muunneltavuutta koskien moduulien/komponenttien käyttöönottoprosessia ja -aikaa tai halutaan mahdollistaa muiden kuin kehittäjien tekemän muutokset

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

20

Muunneltavuustaktiikat Sidonnan viivästäminen

- *Sidonnan viivästäminen* tukee molempia tavoitteita
 - Periaate: lisäominaisuus tai muunneltu toiminnallisuus voidaan ottaa käyttöön ja kytkeä muuhun ohjelmistoon *ajonaikana* (vs. koostamisaika, build-time)
- Nopeuttaa käyttöönottoa: järjestelmää ei tarvitse ajaa alas (ja käynnistää uudelleen)
- Vaatii lisäinfrastruktuuria -> kasvattaa kustannuksia

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

21

Muunneltavuustaktiikat Sidonnan viivästäminen

- Ajonaikainen rekisteröinti (runtime registration) mahdollistaa plug-and-play operaatiot. Rekisteröinti aiheuttaa lisäkustannuksia. Tuottaja/kuluttaja rekisteröinti voidaan tehdä ajoaikaisesti tai latauksen yhteydessä.
- Konfigurointitiedoissa voidaan säädellä käynnistyksen yhteydessä tehtäviä sidontoja ja parametreja.
- Polymorfismi mahdollistaa metodikutsujen myöhäisen sidonnan.
- Komponentin korvaus mahdollistaa latausaikaisen sidonnan.
- Protokollien noudattaminen mahdollistaa prosessien ajonaikaisen sidonnan
- Vrt. *Microservices* -tyylissä toimintojen jako ja deployment

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

22

TESTATTAVUUS

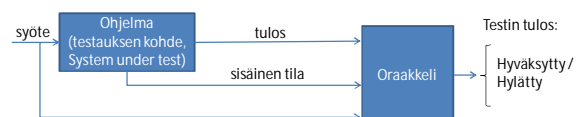
22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

23

Testattavuustaktiikat

- Ohjelman tai sen osan (komponentin) testauksen yleinen malli:

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

24

Testattavuustaktiikat

- Jotta ohjelmistoa (tai sen osaa) voi mielekkäästi testata, on voitava
 - *Kontrolloida* ohjelman ja sen osien *syötteitä*
 - *Havaita* sen tuottamat *tulokset*
 - Ja joissain tilanteissa myös voitava *tarkkailla ohjelman sisäistä tilaa* syötteen käsittelyn aikana tai välittömästi käsittelyn jälkeen
- Tähän tarvitaan yleensä varta vasten rakennettu *testipeti* (test harness)
 - Testien laatimisen ja suorittamisen sekä testipetien rakentamisen kustannukset voivat olla huomattavat
 - Testien suorituksen ja tulosten raportoinnin automatisointi aivan olennaisista ketterässä kehityksessä (TDD, CI)

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

25

Testattavuustaktiikat

- Syötteiden ja tulosteiden kontrollointi
 - Record/Playback: Komponenttien rajapintojen kautta tulevien syötteiden nauhoittaminen ohjelman suorituksen aikana, ja nauhoitettujen syötteiden käyttö testipedissä testitapausten syötteinä
 - Komponenttien/palvelujen rajapinnan erottaminen niiden toteutuksesta: palvelut, joista testin kohteen suoritus riippuu, voidaan korvata tyngillä tai virtualisoida (*stub*, *mocking*), jotta komponentteja voidaan testata erillään ja saada aikaan täsmälleen haluttuja tilanteita (esim. harvinaisia poikkeuksia)

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

26

Testattavuustaktiikat

- Syötteiden ja tulosteiden kontrollointi (jatkaa)
 - Erikoisrajapinnat testausta varten: Komponentit voivat tarjota testipedin käyttöön metatietoa itsestään erityisen rajapinnan kautta
 - Tällöin testipetiä ei tarvitse etukäteen konfiguroida jokaista komponenttia/komponenttityyppiä varten, vaan se voi dynaamisesti testauksen aikana mukauttaa toimintaansa
 - Erikoisrajapinnat pidettävä tiukasti erillään normaaleista palvelurajapinnoista (turvallisuusriski!)

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

27

Testattavuustaktiikat

- Testikohteen sisäisen tilan monitorointi
 - Testin kohde *ylläpitää suoritusaikana tietoa omasta tilastaan*, kuormituksestaan, käyttäjistään jne. ja tarjoaa pääsyn tähän dataan joko erityisen rajapinnan tai koettimen/jäljittimen kautta (monitor, probe, trace, log)
 - Monitorointi voi olla pysyvää tai tilapäistä (kytketään päälle ja pois käynnös-/lataus-/suoritusajaksi)
 - Hyödyllistä virheenjäljitystä varten
 - Testaus on yleensä tehtävä myös ilman monitorointia sen aiheuttaman yleisrasituksen vuoksi (overhead)
 - Myös erityiset Set/Get/Reset –operaatiot sisäisen tilan manipuloimiseksi ulkopuolelta ovat usein hyödyllisiä

22.9.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

28